

Pusztai Bertalan

ÉRTELMEZÉSEK EGYEZTETÉSE

Sűrű leírás Szent Antal képe alatt

A megismerés sajátosságainak előtérbe kerülése viszonylag új jelenség a kultúratudományokban, hatása azonban túlzás nélkül rendkívülinek mondható. Az emberi megismerés aprólékos vizsgálata során lassan világossá vált a korábban szinte természettudományos logikával és objektivitás-fogalommal dolgozó társadalomtudományok számára, hogy az emberi kultúrával, viselkedéssel kapcsolatban nem lehet végleges és tökéletes igazságokat megállapítani.¹ Összetett, szimbólumokkal, jelentésekkel telített és individuálisan értelmezett kulturális jelenségekkel mindössze az egyedi megismerést tudja szembeállítani a kultúratudomány. Ez nem sok, de ez az elérhető legtöbb.

Napjaink etnológiai diskurzusában az emberi megismerés sajátosságai mellett kiemelt figyelem irányul arra, hogyan kerül bemutatására, reprezentálódik a kultúra az etnográfiai szövegekben. James Clifford az etnográfiai szövegek „meghatározottságait” elemezve meggyőző módon bizonyította az etnográfia „megcsináltságát”, „megformáltságát”, nem vonva kétségbe e reprezentációk (részlegesen) igaz voltát. A kutatások ezen iránya véglegesen eloszlatta a kutató korábban megkérdőjelezhetetlen autoritását: a kor kultúrakutatója csak egy hang, mely értelmezi a világot maga körül. Talán képzettebb hang, talán több mintát, összehasonlítható réteg-, csoportkultúrát lát, de nem a végső igazság birtokosaként. Leírásait és értelmezéseit Clifford szerint menthetetlenül befolyásolják kontextuális, retorikai, intézményi, műfaji, politikai és történeti hatások.² A kultúrák reprezentációjának elemzése, az etnográfiai szövegalkotási gyakorlat vizsgálata vagy e vizsgálatok eredményeinek, tanulságainak figyelmen kívül hagyása nagymértékben befolyásolja az ezredforduló kultúratudományát. A valóságról, megismerésről és ennek bemutatásáról vallott nézeteknek alapvető következményei vannak. A fenti szemléletmód centripetális hatása következtében különböző tudományágak határán lévő témák körül csoportosulnak eredendően más képzettségű kutatók. Az elméleti változások centrifugális ereje alapjaiban kérdőjelezi meg, bontja le egy-egy tudomány korábbi egységesítő toposzait, meghatározó narratíváit - jelentős feszültségeket és talán új gondolkodásmódot teremtve.

Az alábbi írás ezen elméleti megfontolások gyakorlati alkalmazását kívánja bemutatni egy, a szegedi néprajzi tanszék 1996-2001 közötti Máriaradna-kutatása keretében készült beszélgetésen. Az interjú 1998-ban egy romániai bánsági, 60%-ban románok, 40%-ban magyarok lakta faluban rögzítettem. A jelentős számú roma lakosság megoszlik a két nyelvi csoport között. A település körülbelül ötven kilométerre van Máriaradnától, a környék legjelentősebb búcsújárárhelyétől, így annak legszűkebb vonzáskörzetébe sorolható. Interjúalanyom középkorú magyar nemzetiségű nő, a radnai votívkép-galéria egyik donátora.³

¹ Segesváry 1996.

² Clifford 1999. 499.

³ Az interjú 1998. augusztus 23-án készült. A szerző mellett az interjút készítő kutatócsoport tagja volt Pusztai Ildikó (PI), Jaksa Helga (JH) és Károly Nóra (KN). Az írásban a tulajdonneveket bevett szokás szerint megváltoztattam: AE - interjúalanyunk, AJ - interjúalanyunk férje. A település fiktív neve egy mára szinte feledésbe merült dűlőnév a falu határából. Az interjú tárgyául szolgáló fogadalmi kép leltári katonája MR I/961. számon található a szegedi néprajzi tanszék Máriaradna-archívumában.

Képapjándékozásának oka az volt, hogy 1975-ben, hét hónapos terhesen orvosa vak gyermeket jóslott a szemüveges asszonynak és ezért abortuszt javasolt.

Az alábbi írásban azt igyekszem bemutatni, hogy a közelmúlt elméleti változásai mennyiben befolyásolják az empirikus kultúrakutatás egyik fő forrásának, a terepmunka során a kutató által rögzített interjúnak az elemzését. A megismerési sajátosságok ismeretében ezen interjú elemzésével nem egy sok évvel ezelőtti krízishelyzet pontos rekonstruálása a célom. Az ilyen jellegű események néha évtizedekkel későbbi felidézése szinte minden esetben meglehetősen intim részleteket érint. Ezért, és a megismerés fentebb már említett sajátosságai miatt, ezúttal a rekonstruálás helyett sokkal fontosabbnak és tanulságosabbnak érzem annak vizsgálatát, hogyan interpretálta a mesélő az egykor történeteket. Hogyan, milyen lépcsőkön, kitérőkkel, asszociációkkal, magyarázatokkal és vargabetűkkel vezet be minket élete egyik nagyjelentőségű eseményébe? Hogyan méri fel a beszélő egy ilyen kommunikációs helyzetben, ki is a hallgató, mit, hogyan és mennyire magyarázzon, értelmezzen neki? Milyen kommunikációs képességei vannak a mesélőnek? Mennyire intim egy ilyen élmény, milyen mélyen és hogyan lehet beavatni egy messziről betoppant idegent? Végezetül, mennyiben befolyásolják a kutató (elő)ismeretei a megismerést? A különböző gondolati sémák párbeszéde milyen megismerési 'hibákat' okozhat? Sikerül-e a kölcsönös interpretációknak egy konszenzusos jelentési felszínre hozniuk?

Az interjú teljes terjedelemben való közlésével egyúttal arra is rá szeretnék mutatni, hogyan hozza létre 'adatait' a kvalitatív terepmunka során az empirikus kultúrakutatás.⁴ Az asszociációkat, kitérőket, önreflexív megjegyzéseket is rögzítő átírás⁵ nyomán létrejövő, legtöbbször csak a kutató által ismert köztes szövegek egyfajta mikro-etnográfia. A néprajzi kutatás sajátos nyersanyagai ezek, két legfontosabb módszerünk eredményei. Az *értelmező át- és leírás* következtében azonban ezek az írások már sokkal többek, mint pusztá nyersanyagok: félúton vannak a kultúraelemzés felé, *etnográfiai skiccek*.⁶ Ezek a szövegek nem pusztán a pontos megfigyeléseket rögzítik és az interjúk betűhív leírását tartalmazzák. Alapvető különbséget jelent az, hogy a hangsúly elsősorban egy olyan jelentésekkel telített, nemcsak az adott kutatás körülményeit, de a kutató gondolatait, asszociációit, benyomásait is rögzítő szöveg elkészítésén van, mely képes alapanyagul szolgálni az esetleg hónapok, évek múltán következő kultúraelemzői munkához. Természetesen állandóan fennáll egyfajta túlinterpertálás veszélye.⁷

Az interjú középpontjában egy Szent Antalnak felajánlott máriaradnai fogadalmi kép áll. Interjúalanyunk a ferences szent közbenjárásának tulajdonította gyermeke egészséges világra jöttét. Az eltelt évtizedek alatt számos ügyben fordult Szent Antalhoz pártfogásért. Az interjú során megismerhetjük a rendkívül népszerű szent jelenkori kultuszának számos elemét, köztük olyanokat is, amelyek távoli kapcsolatban állnak Remete Szent Antal középkori tiszteletével. Az ünnepelt, Grynaeus Tamás *Szent Antal tüze* című megjelenés alatt lévő munkájában foglalja össze a Pádúai Szent Antal tiszteletét is jelentősen befolyásoló, azzal sajátos kultuszkeveredést mutató remeteszent kultuszának emlékeit.

⁴ Az alábbiakban közölt interjú azzal az átírási módszerrel készült, melynek elsajátítása a szegedi néprajzi és szociológiai tanszéken a *Kvalitatív kutatómódszertan* című kurzus keretében történik. E tantárgy elméleti részében az empirikus kutatás elméleti kérdéseiről (megismerési folyamat, sűrű leírás, reflexivitás, stb.) esik szó. Az elméleti ismereteket a hallgatóknak első ízben egy megfigyelés, majd egy interjú elkészítése során kell alkalmazniuk. (Az elmúlt évek néhány megfigyelési gyakorlatát ld. Pusztai 2001/b. 14-23.)

⁵ Interjúk hasonló jellegű átírása Hetény János karancssági gyűjtésében található. Az 1951-52-ben keletkezett etnográfia (e kontextusban nem tárgyi néprajz!) messze megelőzte korát, örömteli fél évszázaddal későbbi megjelenése. Hetény 2000.

⁶ Az etnográfiai kutatás értelmezésre való törekvését, a felszíni leírás helyett a mélyebb, rejtett értelem feltárására irányuló szándékot Geertz nagyhatású írásában a ritka és a sűrű leírás párhuzamos elemzésével mutatja be. Geertz 2001.

⁷ Eco 1998/1999. 1-14. A kvalitatív módszertani kurzusok többéves tapasztalata alapján azonban a túlinterpertálás ritkán fordul elő, sokkal inkább bátorítani kell a hallgatókat az értelmezésre.

[A magnetofon nem a beszélgetés kezdetén lett bekapcsolva. Mivel előzetesen telefonon egyeztetünk az interjú időpontját és jócskán elkéstünk, az első percek a megérkezéssel, üdítő választással, magyarázkodással, és az interjú témájának pontosításával teltek.]⁸

(nevetés)

A.E.: Titok.

K.N.: Ez csak nekünk van. (Utalás a magnóra, hogy oldjuk az interjúalany idegenkedését.)

P.B.: Nekünk elmondhat bármit.

A.E.: Nem akarom, na... csak, hogy ne legyen úgy, na... (szabódik, kéreti magát, igyekszik kitérni).⁹ Nem, én szerintem összefér mind a kettő (Szent Antal és a cigánykártya). Nagyon jól elférnek. Van egy olyan kis bukszám és oda bele van téve. (Gyorsan, nagyon gyorsan beszél.)¹⁰ Ott van a kártya is és ott van az izé is (a Szent Antal érem), és olyan jó elférnek egymás mellett. A pénz, amit kapok érte... mert pénzé', pénzért szoktam vetni a kártyát, és akkor mindig meg szoktam osztani Szent Antallal!¹¹ (elhalkulva). És tudjátok meg, hogy mindig beválik (tanúságtéveően felemelve hangját)!

P.I.: Mindig a perselybe teszi?

A.E.: Igen, mindig a perselybe (jelentősegteljesen).

A.J.: Minden szombaton, mikor megyen a piacra...

A.E.: Igen, vagy szombaton a piacon, vagy vasárnap, amikor megyek, meg szoktam vele osztani.

P.B.: Nem szokta leírni esetleg, hogyha valami különleges kérése van Szent Antalhoz, bedobja a perselybe, ilyesmit nem csinál?

A.E.: Nem. Nem. Én mindig csak gondolatban... imádkozok, és mindig csak gondolatban beszélgetek Vele vagy így, hogyha hivatalosan is, vagy bármit kérek.¹² Akkor én szoktam és mindig és mindenfelé mondom, mindig hirdetem, Szent Antal mindig segített.¹³ És amikor valaki így el van keseredve, mert sokszor előjönnek és elmondják a bajukat,¹⁴ nagyon sok mindent elmondanak, (kicsit szomorúvá válik a hangja) és akkor én mindig vigasztalom őket, mindig mondom... menjetek csak Szent Antalhoz! Próbáljátok csak meg! (Az utolsó két mondat ugyanaz a bizakodó, kedveskedő, tanácsadó hang, amivel nyilván eladja ezt.) És így vagy úgy, mindig beválik, azoknak is, akiknek ajánlom.

P.B.: És, hogy történt akkor, hogy mégsem Szent Antal képet ajándékozott.¹⁵

⁸ Az átirás során a következő jelöléseket használok: [...] = technikai, szervezési részletek, interjúk kívül szerzett rövid információk; (...) = hangsúly, gesztusok, metakommunikáció; [...] = szöveg kiegészítése, olyan szövegrész, mely az eredeti kontextusban nyilvánvaló volt, de az átirat interjút olvasva nehezen lenne pótolható; lábjegyzetek = szakirodalmi megjegyzések, kutatói asszociációk, az interjúk kívül megismert, hosszabb részletek, önreflexív megjegyzések.

⁹ Kicsit tart attól, hogy a jóslásról és vallásosságáról beszéljen. Talán már volt valami tapasztalata ezzel kapcsolatban, lévén saját településén közismert mindkét tulajdonsága: vallásossága mellett vonzódása a jósláshoz. Talán a helyiek előtt már el is tudta fogadtatni, hiszen varrónőként egyfajta központi szerepe van a közösség belső kommunikációjában: üzlete a település központjában fekszik és számosan megfordulnak nála nap mint nap. A kívülről érkező előtt azonban, aki ráadásul a közeli kegyhely, Máriaradna kapcsán jön, szégyelli, tart a megnyilatkozástól, különösen, ha ezt még rögzítik is.

¹⁰ Miért ez a sietség? Mintha egy szuszra szeretné elmondani mindazt, amit gondol, hogy ne szűnjék meg a koherencia, az általa elképzelt „összeférés” a két dolog: a Szent Antal-tisztelet és a jóskártya között. Mint interjúk kívül elmondta, keddi napokon sosem jósol, tehát az összeférés csak viszonylagos. Maga néha „horoszkóp mániajának” hívja az ezoterikus dolgok iránti érdeklődését. Jóslásainak színhelye, üzlete maga is tükrözi ezt a sajátos szinkretizmust: Szent Antal képek, játékok babák és porcelán nippek között formálódik itt a jövő (1. kép).

¹¹ Interjúalanyunk jóslását elemzi Jaksa 1999. 119-124.

¹² „Gondolatban beszélgetés” = imádkozás = privát; „hivatalosan beszélgetés” = másokkal való eszmecsere, nem privát

¹³ Ez a szál a későbbiekben is fontos lesz: interjúalanyunk sokat apostolkodik Szent Antal ügyének, és ezt élete fontos részének tartja.

¹⁴ Első alkalommal bukkan fel a közösség kommunikációjában való korábban már jelzett részvétele, amit hallhatóan ő nem a munkájának (varrónő) tulajdonít, sokkal inkább egyfajta empátiának. Valóban jó kommunikátor (sőt, hivatásos: jósnő), társadalmi helyzetéhez képest igen erős empatikus és reagáló készséggel. Ez nyilván szerepet játszik a jóslásban is, ahogy erre Jaksa (1999) többször utal.

¹⁵ Az eset furcsasága tudniillik az, hogy az interjúalany által Máriaradnára adományozott és „Köszönettel Szent Antalnak” felíratú kép valójában a liliomot és a Gyermekeket tartó Szent Józsefet ábrázolja. Ez az ikonográfiai típus meglehetősen hasonló Szent Antal közkeletelt ábrázolásához, akit mindössze a szerzetesi ruha és a szakálltalanság különböztet meg, ami miatt a populáris értelmezésben sokszor keverik a két alakot.

A.E.: Azért, mert akkor még nem voltak ilyen szent képek, tudod. És akkor jártak a cigányok, ilyen üveges cigányok jártak ilyen képekkel. Jártak evvel, de ezt túl nagyoknak találtam. Ezt akartam először, és túl nagyoknak találtam. *(A falon lévő Szent Antal képre mutat.)* És akkor az is egy ilyen kép, így le van fojtva¹⁶ és akkor rajta volt, mivel a kis Jézust fogja ugyanígy, fogja ugyanúgy a virággal [–a kép nagyon hasonlított] és akkor én úgy gondoltam, hogy Szent Antal [van rajta], de én láttam, hogy írta [a nyomot alján a szöveg] valami sz... dzsöze..., valami dzsöze, és akkor én szerettem az József. De én azt a képet odaállítottam és Szent Antalnak állítottam, habár a kép nem Szent Antalt ábrázolja. Mert Szent Antalnak nem volt szakálla.¹⁷

P.B.: És az nem baj, úgy érzi?

A.E.: Hát látod, nem volt baj... *(nevetés)*.¹⁸

P.I.: Mi is úgy írtuk le [a képre írt felajánló szöveget követve], hogy Szent Antal.

A.E.: Igen, nem baj. Hát úgyse jár utána senki.¹⁹ Na, mer' az igazság ez. Mert őneki nem volt szakálla na és akkor ezt a képet túl nagyoknak találtam, mert azt gondoltam, mégis csak... mit tudom én... és nem akartam én olyan kihivalkodó²⁰ és mit... mutatom, mindenkinek, hogy... na; *(itt határozottra vált a hangja megelőzendő, hogy szégyellősnek tartsák már a sok szabadkozás miatt)* nem, hogy szégyelltem. Abszolút nem szégyelltem. De nem szeretek én olyan kihivalkodó lenni, na én most verem a mejjemet, *(fellengzősre vált a hangja, hogy jelezze milyen a hivalkodó ember)* hogy na én ki vagyok... vagy én vagyok olyan. Én nem szeretem... én szeretem...

P.I.: És akkoriban mennyibe került egy ilyen kép? Drágának számított?

A.E.: Nem. 5 lei vagy 10 lei? Valami nagyon csekélység volt. Nem volt, hogy olyan nagy érték legyen, vagy mit tudom én... *(lekicsinylően)* és nem is értékelte mindenki. *(Levonva a tanúságot: nemcsak az ára miatt nem értékelték sokan - utal a korra.)*

P.I.: Tehát nem volt olyan nehéz megfizetni?

A.E.: Nem.

P.B.: Megszenteltette... valahol? [A kérdés arra utal, hogy számos képajándékozó beszámolt a képek előzetes megszenteléséről.]²¹

¹⁶ Ezen a ponton tetten érhető a késői leírás sajátossága, tudniillik hogy „ritkává” válik: az adott beszédhelyzetben valószínűleg teljesen nyilvánvaló utalást a kontextust elhalványító idő múltán már nem sikerül értelmezni, pusztán értelmetlen és értelmezhetetlen szavakra esik szét az egykor értelmes, konszenzusos jelentésen, ismereteken alapuló beszélgetés.

¹⁷ Ezek szerint interjúalanyunk tisztában van Szent Antal pontos ikonográfiájával, de fontosabbnak érezte megvalósítani a felajánlást. A nyilvános rítus tehát alapvető fontosságú, de annak nem kell minden kellékében tökéletesnek lennie. A kép milyensége, tartalma ezek szerint nem a legfontosabb, a lényeg valamely tárgynak a szent helyen hagyása, a kérés kinyilvánítása és megerősítése ezáltal. Különösen igaz mindez az ő kiszolgáltatott helyzetében, élete e tragikus időszakában.

¹⁸ Interjúalanyunk megerősítve érzi magát, hiszen nem teljesedett be az orvos jóslata. Minden bizonnyal ez az esemény tette negyedszázada Szent Antal hívévé és elkötelezett apostolává. Az események felidézését hallgatva nem lehet kellő fontosságában értékelni a megbizonyosodást. Úgy érzi, élete minden gondjában bátran fordulhat Szent Antalhoz (2. kép).

¹⁹ A.E. pontosan mutat rá a bennszülött és a más kultúrából érkező kutató megismerési sajátosságainak különbségére. A kutató szeme másképp, más (de nem több!) tudással nézi egy-egy kultúra részleteit, esetünkben ezeket a képeket. A bánságiak pontosan ismerik a környezetet, melyben a képek születtek, ők jól értelmezik majd a lényegét: a számdéket. E sajátos helyi ismeret, helyi tudás szerepéről a radnai galériában ld. Pusztai 2001/a. 100-106. illetve Jaksa-Pusztai 2001. 186-195. A bennszülöttektől eltérően a kutatók az első közelítésnél, a radnai képgaléria inventarizálásánál csak a felszíni sajátosságokon akadnak fenn: azon, hogy a kép és a szöveg nem illik össze.

²⁰ Sajátos módon, e mobilitási esélyektől Ceausescu Romániájában teljesen 'mentesített' család nem a jövőjét félti a nyilvánosság vállalásával, mint sokan mások hasonló helyzetben, hanem a közeli lakóhely miatt nyilván a közösség Máriaradnára látogató tagjainak ítéletétől tart. A hátrányoktól való félelem befolyásolta cselekvés és ennek mitizálódása az emlékezetben jól tetten érhető egy a Bánságból származó, másutt közölt interjúban. Pusztai 2001/a. 104.

²¹ A kutató megismerési folyamata - mégha ezt tagadja is - valamifajta előismeretet feltételez. Legalábbis a „valami érdekes van ott” előismeretét birtokolja. A terepen töltött idő alatt formálódik, alakul ez az ismeret-konglomerátum. Ezen előismeretek tudatában egyfajta feltárazó módon kérdezi végig a rítus részleteit, elemeit. Ez a fajta feltárazó felmérés sokszor terelheti vakvágányra a beszélgetést, főlegesen szakítva félbe a mesélő maga strukturalta s épp ezért rá jellemző és az adott helyen mindennél értékeőbb történetészövését. Végül is nem az a fontos, hogy a kutató a saját fejében lévő rítusképet, képzetet pontosítsa, ellenőrizze le. A mesélő történetfelidézése jelöli ki pontosan, mit is jelentett neki az eset. Minden esetleg mellékvágányra terelő kérdés várhat egy-egy interjú végéig.

A.E.: Nem. Nem. Nem. Csak vittünk szöveget, vittünk kalapácsot, felszögeztük és...

P.B.: Nem kérdezték meg, hogy hová?

A.E.: Nem, ott volt hely éppen és akkor oda. Odatettük. Nem, nem...

P.B.: Értem.

A.J.: Misét fizettünk...

A.E.: Misét, a misét kifizettük, mert akkor be lehetett fizetni (a falu közös miséjébe), mert most is be lehet fizetni és akkor oda (fizettünk); mert ez az irintaiaké, vagy mit tudom én... nem, hogy külön család (-ként, saját szándékaikra kértek misét), vagy mit tudom én. *(Lelassítva, jelezve, hogy ezt önösségnek tartaná.)*²² Csak úgy oda, mi is a többi közé (adtuk) és... és mégis segített (Szent Antal a kért dologban, meghallgatta a felajánlásunkat, könyörgésünket.)

P.B.: Értem. És hadd' kérdezzem már meg; hogy ez a virág ez mi Szent Antal kezében és József kezében és ez mit szimbolizál?

A.E.: Hát, a tisztaság jele... a tisztaság jele, nem?! *(A visszakérdezés arra vonatkozik, hogy nem ismeri a kérdezőket és nem biztos benne, hogy nem tudja-e rosszul, vagy azok nem tudnak-e más jelentést.)*

P.B.: Mert ez milyenfajta virág?

A.E.: Hát, én azt hiszem, hogy az a liliom. De nem pont az a tökéletes liliom, hanem van annak a virágnak egy másik fajtája, biztosan ez olyan különleges valami... Evvel jelent meg a Szent Antalnak... az életrajza, hogyha olvastatok, akkor megjelent neki a kis Jézus is, csak a halála után mondta el. Addig nem mondta el. Mikor megjelent, nem tudom én milyen faluba volt és akkor... egy kéréssel... oda be ment... mert Szent Antal is²³ egy szerény ember volt. Mert nem volt az a kihívó valaki. Tudom, hogy megcsinálta azokat a csodákat, de nem volt az a kihívó valaki.

P.B.: És akiket Ön ismer magyarokat, románokat... *(Jó kommunikátor, meg sem várja a mondat végét, belevág.)*²⁴

A.E.: A románoknak is persze, a románoknak is... borzasztó. A románok nagyon hiszik.²⁵ De román könyvet Szent Antalról többet találok, mint magyart és jó volna, ha vónának olyan kis brosrák, csak olyan kicsikék, olyan pár laposak, amibe benne vóna csak a Szent Antal imája.²⁶

Mer' olyanok is vannak... románba több (Szent Antal könyv) van, mint magyarba. Én nem tudom, én minden évbe járok fürdőbe és én akkor meg szoktam mindig venni azokat és valamelyik olyan kis kevés (az ára). Olyan 1200-1500 lei. Mindig szoktam venni, még vót, hogy 100-at is megvettem attól a kis templomtól ott Május 1-én²⁷ és akkor én mindig meg szoktam venni és akkor én mindig azokat én mindig odaadom valakinek, ha kell... „hozzál nekem is, hozzál nekem is” és egyik a másikátul hallja és akkor én szét szoktam nekik osztogatni.

P.B.: És ha elmennek mostanában Radnára mindig megkeresik a képet?²⁸

A.E.: Igen. Mindig meg szoktuk.

A.J.: Mindig.

A.E.: Mindig, mikor elmegyünk a folyosón. Csak mondom a papír már nagyon le van... (romolva). Gondoltam, hogy majd teszek oda másik papírt; de aztán, gondoltam nem, nem újítok semmit. *(Hatá-*

²² Interjúalanyunk lakóhelye közel van Máriaradnához, rendszeresen látogatják búcsús csoportok a kegyhelyet, így a közösségi mise-felajánlás megszokott, bevett gyakorlat.

²³ A közösséggel, az általuk gyakran látogatott hellyel kapcsolatos szövegkörnyezetben itt nyilvánvalóan magára utal, mint aki a tisztelt szentől tanulta a szerénységet, őt igyekszik követni.

²⁴ Nem biztos, hogy a kérdés arra irányult volna, amerre ő téríti, de a kibontakozó szavakból és a korábbi szövegkörnyezetből a saját gondolati sémája, asszociációs rendje szerint gondol valamire és rögtön aszerint folytatja a beszélgetést. Ilyen egymásba kapaszkodó, félszavakból építkező, asszociálól-kiegészítő vagy félre tévedő a közvetlen emberi kommunikáció.

²⁵ Szent Antal a balkáni görög keletiek, sőt muzulmánok között is nagy tiszteletnek örvend. Bálint 1977. I/435. Ezen a helyen kell megjegyeznünk, hogy interjúalanyunk édesanyja ortodox vallású volt, aki házassága alkalmával katolizált.

²⁶ A 'túloldalról érkezettnek' elmondott óhaj vajon célzatos: talán ezek az emberek tudnak tenni valamit? Vagy épp ellenkezőleg, ez csak a messziről jöttek, új ismerősnek először elmondott kívánság, melyet az úgysem tud majd teljesíteni, de fontos, hogy megismerje? Ami bizonyos: ez a mondat nyilván nem hangzott volna el egy helyi, régi ismerőssel való beszélgetés során.

²⁷ Baile 1. Mai - Püspökfürdő, Nagyvárád melletti kedvelt gyógyfürdő a középkori Hévíj község határában.

²⁸ Kissé kizökkentő kérdés, hiszen Szent Antal kultuszának ápolásáról beszélt épp az interjúalany.

rozottan, így tartva jónak, ahogy először az emlékezetes és megismételhetetlen alkalommal odakerült.) Mégis megtaláltátok.

P.I.: Fontos volt ráírni a nevét, vagy hogy gondolta?

A.E.: Én csak oda szántam; és úgy gondoltam ráírom, na, hogy na ezt tudjuk, hogy valamikor majd megmutatjuk a gyerekeknek, ha megnőnek; akkor tudják; ho' (*hangja kicsit megváltozik, ahogy a gyerekei képzett szavait idézi:*) ez igen ez az én anyám tette oda és azé', avval a céllal, hogy mi megszületünk egészségesen, és akkor megsegített az Isten.

P.B.: És ha most ők elmennek néha-néha, akkor ők is megkeresik mindig?

A.E.: Meg. Meg. Persze (*határozottan*)! És akkor tudják!

P.B.: És szoktak-e imádkozni ott (a kép előtt)?²⁹

A.E.: Nem, csak úgy a templomba.³⁰ Ők nem annyira (hisznek?)... szóval hiszik ők, nagyon hiszik, de ők nem úgy vannak, mint mi, mint én vagyok. Én jobban hiszem, az egész családba én hiszem a legjobban (a segítséget, Szent Antal tiszteletének hatásosságát vagy az Istent). Én nagyon hiszek.

A.J.: Meg én is. Minden este lefekvés előtt én biztos imádkozok. Van má' mikor egy kicsit... (*mámort idéző kézmozdulat*)

P.I.: (*Nevetve*)... akkor elfelejti?

A.E.: Nem, akkor is vet keresztet és akkor is imádkozik (*nevetve*).

A.J.: Meg reggel...

A.E.: Nem, ő akárhogy... (is van, imádkozik.)

A.J.: Mer' hál'Istennek... (éreztem a segítséget.)

A.E.: Én is, mert hogy rózsafüzéres is vagyok...

A.J.: 34 éve dolgozok, de még egy ujjamat nem vitték le (a gépek)... (veszélyes) gépekkel dolgozok...

A.E.: Igen, és nagyon sokat, na... (imádkozom, fohászkodom.)

A.J.: Fölülök a volánhoz, mindig... (mondom:) „Jézus segíts!”

P.B.: És látták ott a többi képet is biztosan?³¹

A.E.: Igen.

P.B.: És látták, hogy vannak ilyen festmények is?

A.E.: Igen.

P.B.: Maguk nem gondoltak arra, hogy esetleg festessenek...

A.E.: (*Közbevágva:*) de, de nem volt itt Irintán, aki megfesse. Mert mán az az asszony, aki festett régen, az mán nem akart festeni. Pedig arra gondoltam, hogy vele festetek. De nem akarta elvállalni, (*lemondóan*) azt mondta, hogy „Hát, ő már nem fest már nagyon régen... mán öreg.” De vót itt egy néni, aki nagyon gyönyörűen festett.

P.B.: Ki volt ő?

A.E.: Hát, én nem tudom, hogy hogy hívták, a férje után mink úgy mondtuk, hogy Pöre Marika. De még él a néni, most is, de gyönyörűen festett (*kicsit megnyomva, hangsúlyozva*) és főleg ilyen szent (*nagy hangsúllyal*) képeket. Meg volt aztán az Almási tanító bácsinak a... az anyukája, vagy... nem is tanító bácsi, ő kint Belgium-ba az, aki a kolpingokkal³² jár³³, annak a doktornak, Almási doktornak az édesanyja. Igen, ő is nagyon szépen festett Irintán, gyönyörűen festett,... van is egy festményünk (tőle), a Jézus az Olajfák hegyén.³⁴

P.B.: Meg szabad nézni?

²⁹ E kérdés újfent valamifajta tudásleltározás jegyében fogant.

³⁰ Éppen ezért nem, illetve félre is érti a kérdést. Ettől a ponttól egy sajátos rész jön, melyben interjúalanyunk azt próbálja elmondani, hogy ő vallásosnak nevelte a gyerekeit, de azok esetleg *másképp* vagy *nem vallásosak*. A szülői befolyás, hatás változását jelzik ezek a tipikus szerkezetű szövegrészek, melyek egy hasonló érzés hasonlóan strukturalódó megjelenései.

³¹ Itt talán ismét nem kellett volna visszatérni a képgalériához, eltérni a mindennapok vallásosságát kibontó témától.

³² Az iparos ifjúság vallásos nevelésére Elberfeldben 1846-ban létrejött egylet, eleinte Katolikus Legényegylet, később első vezetője, Adolf Kolping nyomán Kolping-féle legényegylet.

³³ A helyi Kolping közösség mint újszerű egyházközösség szervező erő, a gyűjtés időpontjában is helyben szolgáló plébános tevékenységéhez köthető. Mint minden, tagjait egy nagyobb közösségből gyűjtő és azokat jól integráló, dinamikus közösség, a Kolping kissé szét is választja a magyar közösséget. Ez részben annak is tulajdonítható, hogy a korábbi vallásos társulatoktól eltérően a Kolping messze túllép a mára kizárólag devóciós célúvá vált társulatok működésén (pl. közös kirándulásoknak, kalákáknak és egyházközösségi bálóknak a szervezésével) és sikeresen szöveli meg a középkori magyar lakosságot.

³⁴ Mindkét festővel interjú készült. Terep kutatásunk során igyekeztünk rögzíteni szakrális és profán alkotásaikat és ezeket készülnök közreadni.

A.E.: Persze, tessék.

P.B.: Szakítsuk már meg egy kicsit a beszélgetést és...

A.E.: Persze...

A.J.: Nagyon szép... [Átmenyünk a másik szobába, megnézni a képet.]

[Az interjú folytatódik. A beszélgetés kevésbé intim témákról szól, hiszen a jövés-menés megtörte az addigi meghitt hangulatot.]

P.B.: ...már elnézést hogy ilyen későn jöttünk, csak ottragadtunk a...

A.J.: Semmi baj, a Rózsa telefonált... hogy jösztek délben...

A.E.: Igen, nekünk meg a Marika telefonált, hogy aszongya: „van valami képed, aszongya, valami 11-es,” mert tik valami {19}11-et láttatok, nem {19}75-öt {a radnára ajándékozott képen} láttatok {és ez félrevezette az azonosítást}, nem tudom, mit láttatok?³⁵

K.N.: Nem, az más volt.

J.H.: Más volt. Mert több A... E...t is találtunk Irintán, és az egyikük 1911-ben született. *(Felszabadultan egyszerre többen is beszélnek, nehéz utólag követni.)*³⁶

P.B.: És esetleg ő volt a... de nem ő volt...

A.E.: Nem ő volt.

A.J.: A dugi³⁷ szomszédasszony?

A.E.: Hát, nem olyan nagyon vannak, vagy három {azonos nevű} van, ugye? Úgy tudom, hogy Irintán. Igen, így van?

A.J.: Én úgy tudom, hogy négy.

P.I.: Mert van, akinek a lánykori neve A... E...

P.B.: Van, akinek meg a férje után. *(Az adatközlőre mutatva, aki férje után viseli ezt az elterjedt családnevet.)*

A.E.: Nekem is a lánykori nevem T...

P.I.: ... nem olyan, mint nálunk Magyarországon, hogy -né {~ nem így használják az asszonyneveket, hanem felveszik a férj vezetéknévét}... akkor tudnánk

A.E.: Igen... Nem, nem...

P.I.: De nem baj, így végül is sikerült találkozni... Rózsika kigondolta, hogy... {magáról lehet szó.}

A.E.: Igen, mert akkor, csak én... csak az én képetem láttátok, hogy ha mondjátok, hogy...

P.I.: Persze, rá is van írva, hogy Szent Antal...

P.B.: Azt írták rá, hogy „Szent Antal segítségéért A... E..., Irinta”.

A.E.: Igen, így valahogy, vagy „hálából”, én már nem tudom már pontosan, hogy mi... csak tudom, hogy a papír már nagyon lejött róla... és akkor mondtam, hogy na hát már annyira lejött a papír, de hát úgyis tudják, hogy {ki adta}.³⁸

³⁵ A számos képet adományozó és keresztbe-kasba rokonságokból álló közösségben igen bonyolult volt kideríteni pontosan kit fed egy-egy név. Ezért nemcsak megkerestünk helytelenül azonosított helybelieket, de előfordult olyan interjúalany, aki félreértve jövetelünk célját elbeszélgetett velünk és csak az interjú során derült ki érintetlensége. Innen már csak egy lépés, amikor a néprajzos fogalmát nem vagy rosszul ismerve mással azonosítják a kutatót. Az etnográfus szerepei: titkosügynök vagy marslakó kérdéséhez ld. Pusztai 2001/b. 14.

Itt kell külön megköszönnünk a helybeli plébánia házvezetőjének, plébánosának, harangozójának és a falu alpolgármesterének fáradozását a képadományozók azonosításában. Utóbbi kettő maga is meglehetősen gyakori vezetéknévű, így teljesen átértékeltek elvesztésüknél e nagykitérjedési, de utcanevek nélküli településen. Vajon mit gondoltak látva, hogy felnőtt emberek hosszú órákat töltenek annak tisztázásával, ki is hagyott két-három évtizede olajnyomatot Máriaradnán? E különböző életvilágú emberek vajon mihez kötötték, mihez társították az ide betoppant kutatókat? Sikerült-e vajon érzékelteni velük, miért is érezzük fontosnak, amit éppen teszünk? E kérdések különösen felerősödtek azután, hogy egyik interjúalanyunk lánya, bár a temesvári egyetemi klinika docense, mégis mélységesen megdöbben, hogy felnőtt emberek ilyesmivel töltik a napjaikat.

³⁶ A jó hangulatú mélyinterjúknál (- melyek messze nemcsak az információk *(adatok)* közléséről szólnak -) általában elkövetkező szakasz, amikor az 'egymásra találás' eseményeit idézik fel, egyeztetik, rögzítik a résztvevők immáron jó ismerősként örülve egymásnak. Ezt általában megelőzi az interjú első tartalmi része, melynek része egyben a másik megismerése, reakcióinak, hozzáállásának megfigyelése is mindkét fél részéről. Az 'interjúközepi csevegés' szerepe, funkciója így a már létrejött személyközi kapcsolatok megerősítése, egyfajta közös 'emlékalap' megteremtése: erre lehet majd visszagondolni egy későbbi találkozásnál, felidézni és újabb részletekkel bővíteni.

³⁷ A késői leírás újabb gondja: ma már rekonstruálhatatlan e célzás értelme, bár ezúttal talán nem is a kutatóknak szánt utalásról van szó.

³⁸ Vajon kire céloz ezzel a „úgyis tudjálkal”? Akihez kérésével fordult, vagy a kegyhelyre látogató falubeliekre, netán a Radnát gondozó ferencesekre?

P.I.: Ugyanazon a helyen van a kép?

A.E.: Igen... Gondolom, hogy mikor lemeszelik, akkor leszedik... és akkor újból visszateszik. Úgy képelem el.

A.J.: Mióta ott van, nem volt mozdítva...

A.E.: 23 éve

P.I.: És mi lenne, ha egyszer mennének és nem lenne ott?³⁹

A.E.: Nem tudom, sose nem gondoltam rá.

P.B.: Olyat nem hallottak, hogyha valaki új visz, akkor az levesz esetleg egy olyat, akinek régebb óta ott van?

A.E.: Nem, nem hallottunk ilyesmit. (*Meglepődve és elítélőleg.*)

K.N.: A tornyai néni [- utalás egy korábbi tornyai történetre, melyet elmeséltünk neki korábban -] azt mondta, hogy amikor nem volt ott a kép, akkor megkérdezte, hogy hova lehetett, esetleg elvitték, de aztán máshol megtalálta.

P.I.: Igen, mert festéskor áthelyezték.

A.E.: Igen, és véletlenül arrébb tették... nem...

A.J.: Nem, a mienk ott van, mióta föltettük, azon a helyen.

A.E.: Lehet, hogy egy kicsikét feljebb volt, de nem sokkal, de valahogy ezen a tájékon volt. Majdnem a közepin van... a folyosónak.⁴⁰

P.B.: Értem. És, amikor volt ez a gond az orvossal, tehát, amikor kiderült, hogy az orvos ilyen véleményét mondott, akkor hogyan hozták meg a döntést? Ki hozta meg a döntést? Megkérdezték-e a családót is?

A.E.: Hát, én sírva jöttem, bömbölve hazáig. (*Felszabadultan nevet, az egykori katarzis élménye ma már megmosolygott emlékként jön elő.*) Olyan állapotban voltam, nem is voltam szinte éssen. (*Mosollyal a száján mondja.*) Én nem is tudom, hogy értem haza. (*Elképedve az egykori eseten, csodálkozva.*) Annyira bántott, hogy borzasztó. Akkor ő mondja (*a férjére mutat*), menjünk, azt rendezzük, menjünk az orvoshoz, vagy csináljunk valamit. De akármit csinálunk, itt semmit nem lehet tenni. (*Mintha a saját egykori gondolait idézné.*) ... én úgy gondoltam, hogy ha most már azt mondja, hogy meg kell szakítani a terheiséget és akkor azt hiszem egyszerűen nem mentem el (az orvoshoz, hogy megtegye). Nem mentem vissza az orvoshoz. Úgy gondoltam, hogy majd visszajön az a másik orvos [- ti. a félelmetes diagnózist egy a megszokott orvosát helyettesítő doktor mondta -], hát az nem mondta sose. Hát akkor most, mit csinálok én, ezért problémát. (*Ismét saját egykori gondolatait idézi kissé elváltotatott hangon.*) És akkor, azt hiszem, közbe jött ez az ünnep, akkor én elmentem és azután visszajött (az orvosom) és soha [ő] nem mondta, csak az öreg orvos mondta nekem. És én akkor annyira megijedtem és annyira féltem (*megnyomva, hangsúlyozva*). Akkor volt, a [ár-]víz is, azt hiszem abban az évben jött a víz is. Volt valami víz itten kint nyáron is.

A.J.: Árvíz.

A.E.: És akkor bent voltam [a kórházban] egy hónappal [a szülés] előtte, nehogy valami bajom legyen, vagy mégis valami... hát ilyen cirkuszosk voltak. De, na, elmúlt ez is (*mosolyogva, lezáró megkönnyebbüléssel*). Hál' Istennek, hogy jól végződött. Annak örülök.

P.B.: És még egy kicsit visszatérve a családjára... az apai részről még nem beszéltünk. Ott, ameddig emlékszik, irtintaiak és magyarok voltak?⁴¹

A.E.: Igen, igen, igen...

P.B.: És hogyan emlékszik a szüleire, nagyszüleire? Már azok is jártak Radnára?

A.E.: Nem, ők nem voltak [vallásosak]... szóval, az apukám az, a szülei nem is nevelték, nem is nevelték tulajdonképpen, hanem csak a nagymamája nevelte, na meg a nagytatája. Mert ők kicsit bitangok voltak. Az egyik Bukarestben lakott, a másik Budapesten, csak annyi, hogy

³⁹ Mivel a képgaléria régen megtelt, számos kép egy zárt raktárban van, melyet adományozóik nem, csak az raktárt is leltárba vevő kutatók láthattak az utóbbi években.

⁴⁰ A magnetofon újra bekapcsolásától körülbelül eddig tartott a 'csevegés'. A következő kérdés már visszatérés az interjú eredeti és központi témájához. A meredek visszakanyarodást éppen a korábbi barátság-megerősítő beszélgetés tette lehetővé.

⁴¹ A kutatás során ugyanis nemcsak a radnai képajándékozást, de a bántási etnikai változásokat, etnikai kooperációt és elkülönülést is igyekeztünk feltárni. Erről ld. Lönnqvist-Barna 2000. ill. Hannonen - Lönnqvist - Barna 2001.

összehozták ezt a három gyereket. *(nevet)*... a másik Brassóba⁴²... csak azt az egyet nevelték, a többi a nagyszülőknél {volt}. A nagyszülők meg, szegények, olyan gazdagok voltak és több gyerekük volt, és akkor... mindig apukám mesélte, és akkor egyik lányát... annak valahogy, csak egyetlen fia volt és valami börtöntöltelék volt, és mindig mondta, hogy annyi pénzük van meg annyi pénzük van és közbe kiszabadultak... az egyik társa a börtönből, elmentek ki a tanyára és leszúrták az anyját, annak az... az más az ő... ük... valakik voltak. És akkor a kislány, valami kislány volt ottan, nem is tudom... az asszonyt leszúrták, igen. Az embert meg kivítették egy ganajba, leszúrták azt is, és kivítették a ganajba⁴³ és eltemették. Ilyen valami horror-féle vót, még ottan. És valami szolgáló kislányuk vót, az bent volt a kuckóba. Tudják, mi az a kuckó?

Többen: Igen.

A.E.: És ott volt szegény étlen-szomjan vagy három napig, és akkor nem tudták, hogy mi történt. Mert kint a tanyán régen nem tudták, csak az a dédnagyta elment egyszer hozzájuk és akko' az ember csak nem halt meg tökéletesen, hanem a ganajból kimászott, és akkor valahogy szó'tak nekik, mit tudom én, s mikor meglátta a lányát, mán, hogy a veje hogy meghalt, meghalt (abba belenyugodott volna). De a lánya le volt szúrva, és akkor, mit tudom én, akkor apukám mindig mesélte, akkor megborzosgott az öreg és tovább nem volt tökéletes, megzavarodott és aszonta mindig annyira kellett félnie, a nagymama mikor elment a piacra, mindig kellett szedni a szilvát. Aszonta, ha zöld volt a szilva, ha fekete volt, nem számított, ott mindig szilvát kellett szedni. [Az öreg „nem tökéletes” voltát akarja ezzel jelezni.] És aszonta, ilyen nagy darab volt, és akkor ők ilyen kicsik voltak és megfogta mindeniknek itt a grabancát *(nevetve mutatja)* és muszáj volt szilvát szedni, ha zöld vót, ha akármilyen. Annyira féltek, mikor... elment a piacra. És ők [a piacra járó nagymama és a „nem tökéletes” nagyapa] nevelték nagyon sokáig őket... úgyhogy az ő szülei már nem voltak olyan {fontosak neki?}... aztán mikor megöregedtek [a szülei] akkor persze hazatértek, és akkor nagyon jó volt, hogy nevelték... a fiú meg a lány, hogy őket, igen, hogy karolják fel, hogy mégis, hogy mégis csak ne maradjon na, az úton... Úgyhogy nagymamám, Radnán is halt meg. Igen, az öregotthonba, abba [ami az egykori kolostorban, a templom mellett van]... kinn a temetőbe, ott is van eltemetve, nagymamám és akkor várta nagyon, hogy megyünk. De akkor, pontosan nem tudom, mit hoztak nekünk... és bolcárokat (?) is kellett építsünk és akkor nem mentünk a nagymamámho' és akkor másik vasárnap mondtuk, hogy megyünk, és a nagymama meghalt közbe és akkor nagyon sajnáltuk, hogy nem hoztuk el aztán, mert nem mink tartottuk {nem velünk lakott}, úgy voltak megegyezve a szülei, hogy a fiú tartotta el az apját és akkor a lány tartotta el az anyját. És akkor a lány nem akarta, mostmán az is meghalt, de nem akarta hazahozni a nagymamát, azt mondta, hogy mivel nem nevelte őket, akkor... de van neki kereszt állítva, egy zöld, csak az az egyetlen zöld kereszt van ott, a templomba, ott ahol van az..., a temetőnél az a erolior... valamilyen hősök {emlékművel}, mindjárt az autószer vízzel szembe, ott van egy zöld kereszt, egy ilyen kis cementkereszt... ott van a nagymama eltemetve.⁴⁴

P.B.: És úgy hallotta-e, amikor maga vitte ezt a képet, hogy akkor hallotta-e, vagy tudta-e, hogy Irintáról vitte-e már más?

A.E.: Nem, nem hallottam... De azután hallottam. Azután hallottam, de előtte nem hallottam senkitű'. Csak nekem így gyűtt ez az ötlet, hogy na, még próbáljuk meg. Ez olyan, hogy na, ez még segíthet. Míg kicsi voltam, akkor nem voltam ennyire, hogy ennyire, hogy mondjam nem voltunk ennyire templomosak... csak azután, mikor apukám... na úgy mentünk húsvétko', karácson'ko', mit tudom én. De most nem, nem igen hagyunk ki egy vasárnapot se, főleg én. Nagyon ritkán hagyunk ki egy vasárnapot, hogy ne menjek.

P.I.: És akkor csak onnan gondolta, hogy többször járt előtte Radnán, és ott a sok kép, rá van írva...

A.E.: Igen, gondoltuk megpróbáljuk.

P.I.: ... hálából, köszönettel...

⁴² A különböző települések sorolásával a fordulatos életet akarja jellemezni.

⁴³ trágadombhoz

⁴⁴ A fenti történet minden bizonnyal így öröklődött a családban, kifejezve minden részletével az elején említett ősök „bitang” voltát.

A.E.: ... és akkor láttuk azokat a képeket, mikor ott láttuk Radnán, azokat a képeket, hogy vannak autóbaleset, meg mosógépes, meg mit tudom én, és akkor gondoltam, hogy mé' ne?⁴⁵ (*Közben a férje is beszél, szinte ugyanezeket ismételteti*)... mert sokszor az ember elmegy a halál mellett és nem is gondol arra (hogy milyen szörnyű, akiket érint vagy hogy őt is elérheti).

P.I.: És nem gondolta, hogy fényképet kellene tenni akkor Szent Antal mellé, vagy később a fiúról, aki megszületett.⁴⁶

A.E.: Igen, látom, hogy mos'már tettek. Nem. Van, aki tesz. Látom, mostmá' tesznek, de akkor nem vót. Akkor nem vót.

A.J.: Akkor ezt még dugiba (rejtve többé-kevésbé) csinálták.⁴⁷

A.E.: Nem annyira vót szabad, meg nem is kérkedett' vele, hogy, mit tudom én, hogy mi' tudom én most mondom mindenkinek, most má' jobban mondjuk, de (akkor nem nagyon)... Na, én mondtam azelőtt is, mert akibe megbízom, annak megmondom, de nem mondhattad mindenkinek, mer elővettek, hogy na...

P.I.: És most se gondolták, hogy fényképet, családi képet vigyenek oda?

A.E.: (*Határozott a válasza, meg sem várja a kérdés végét.*) Nem. Nem, mert ezt mi tudjuk, mi, a család, a mi családunk tudja és akkor más nem fontos, hogy annyira tudja. Ha tudja, tudja, de ha nem... nem annyira...

P.B.: És, hogyha más nem fontos, hogy tudja azt, hogy miért vagy hogy hogy néznek ki, akik ezt a képet ajándékozták, akkor miért fontos mégis, hogy a kép ott legyen... Tehát azért, hogy azt legalább tudják azok a mások, hogy ezekkel történt valami, amiben...⁴⁸

A.E.: Nem hiszem, hogy ezt tudja valaki még rajtakot kívül.

P.B.: Mit gondolnak például az emberek, hogyha elmennek és látnak ilyen képeket? Ez mit jelenthet?⁴⁹

A.E.: Hát, biztos, csak örülnek neki?!... hát, én megmondom na, én szívesen elmesélem bárkinek, hogy hogy volt, na. Ez a legendája... de, hát aki nem hiszi, annak hiába is próbálom mondani neki, mer' úgyse hiszi.

A.J.: Van, aki nem hisz ebben.

A.E.: Van, aki annyira ateista, hogy nem is hiszi, na. (*Mondja közömbösséget fejezve ki a hangjával.*)

Aztán mindenkire rábízom, hogy... én mindenkinek mondom, hogy „imádkozzatok csak, bármikor megsegít”. Én mindenkinek mondom, de nem mindenki hiszi. „Na, hagyjátok má'” van, aki csak úgy legyint... nem igaz... de mondom, vannak olyan dolgok, hogy mindegy, akkor is (hiszek). [A fentiek igazolására új történet jön:]... akkor még máshol dolgoztam, nem ez volt a munkahelyem, és akkor is mondtam, hogy hát... én megyek a bicikliké'... mikor jártam... meséltem nektek a bicikliről. [Vissza-utalás egy történetre, mely nem került rögzítésre. Eltűnt kerékpárjuk ügyében is Szent Antalhoz imádkozott, és az megkerült.] „Ugyan má' Szent Antal hogy tudna a bicikliről” és pont úgy volt (ahogy tartják): hetediket imádkoztam, mert tartottam a kilenc keddet⁵⁰, és akkor le is bírtam menni a templomba és akkor ő (*a férjére mutat*) kimegy, hogy begyűjtsa a traktort és akkor, egyszeribe, ahogy viszi

⁴⁵ Sajátos része ez az interjúnak. Feltételezésünk szerint a radnai képgaléria egyfajta 'hólabda-effektussal' is gyarapodik: az odalátogatók megismerik a kommunikáció e sajátos formáját, elolvassatják a több mint ezer kiállított képet; okulva a példákra azt is látják, milyen sokféle gonddal-bajjal fordulnak az emberek ide s maguk is követik később e példát, krízishelyzetben hasonló megoldásra gondolnak. Radna így az elmúlt száz évben, jelentősen átalakuló vonzáskörzettel egyfajta *kommunikációs módot és gondolati sémát*, azaz egyfajta *kulturális mintát* terjeszt, mely mára nemcsak különböző etnikumok körében terjedt el, de átlépi a vallási határokat is. Feltételezésünk szerint az első képdonációkat a bánsági svábokhoz köthetjük. Kutatásunk során sváb, magyar, román, bolgár, szlovák, roma, krassóván interjúkat készítettünk római katolikus és ortodox vallású alanyokkal.

⁴⁶ Ismét 'feltárazó-kérdés': számos radnai fogadalmi kép mellett találhatunk az ajándékozóik több generációjáról is fényképeket.

⁴⁷ Erre a családra ez nem jellemző, de bőséggel találkoztunk ilyen esetekkel ld. Pusztai 2001/ a. 104.

⁴⁸ A rossz kérdés 'őstípusa': a példa fontosságára, a példamutatásra vagy egyszerűen a hitről való tanúságtétel fontosságára igyekezett a kutató rákérdezni, meglehetősen sikertelenül. Ezek valószínűleg annyira elvont, absztrahált tudattartalmak, melyre nem is lehet rákérdezni, sokkal inkább számos interjú elemzése során lenne tetten érhető. Ebben a formában csak félreértést okoz, ahogyan ez a válaszból is kitűnik.

⁴⁹ Ismételt próbálkozás a rossz kérdéssel.

⁵⁰ Szent Antalhoz kötődő ferences eredetű ájtatosság (Bálint 1977. I/434.). A közelmúlt népi vallásosságában a Szent Antalhoz való fohászkodást különösen hatásosnak tartják az eltűnt tárgyak megtalálásában (Bálint 1977. I/451.). Népszerűsítése a ferencesekhez köthető, akik a közeli Máriaradnát is gondolják. A kolostorból sugárzó szellemiség egykor harmadrendi világiakat is vonzott. Az általunk vizsgált település talán legnevezetesebb harmadrendje a koporsókészítő Nagy István, aki hatalmas, megdöbbentő képét ajándékozott a radnai galériába. Ugyanő „Mária-Radnai búcsú énekes imakönyv” címmel 1931-ben a kegyhelyet népszerűsítő imakönyvet adott ki.

ki a paraszat, csak mert tél volt, egyszer meglássa a biciklit, odatámasztva. Azt mondja: „Hű, kié ez a bicikli? Mer’ ez az én biciklim.” Hát, egy cigányé vót. A cigány út már rajta... „Nem, mer’ ez az ő biciklije.” Rögtön telefon, milícia, minden [ami ekkor történni szokott] és kiderült, hogy a mi biciklink, a kettőből volt egy csinálva és a mienk vót, pedig még csak hetedik kedd vót *(nevetve)*. És megvót, na... És rögtön, széria szám és megvót [a kerékpárunk]. De mondom, számtalan esetben... [segít Szent Antal]. Mondom ezekkel a tyúkokkal. [Ismét visszaütés egy korábbi, tyúklopásos történetre.] Akkor is... hű, gyorsan megyünk, az autó... [elindult a tolvajokkal, a férjem] szalad utánuk. Beszaladtak az egyik szomszédba, be a blokkok⁵¹ közé, mit tudom én. Lássátok, egy tyúk kiesett a táskából. Három tyúkot már el is loptak akkor [mire megriasztottuk a tolvajt], egy tyúk kiesett a táskából, szegény annyira megjiegt, hogy meg is tojt *(nevetés)*... és akkor megtaláltuk [a tolvajt]... a táskában benne vót a két tyúk a táskában, és aztán mentette az irháját. És az pont Szent Antal napján [volt] *(kiemelve, erősen hangsúlyozva)* és igencsak amikor Szent Antal következik, valami mindig bizonyítódik. Mindig valami, valami olyan csoda történik *(meggyőződéssel)*, ami tényleg, olyan kézzel fogható csoda.

P.I.: Ebben az évben volt valami [ilyen csodás eset]?

A.E.: Hát, ebben az évbe nem vót olyan mit tudom én... nem. Most hirtelen nem tudok visszaemlékezni, de mondom tavaly vót a barátom nyaklánc. [Ismét visszaütés egy eltűnt nyaklánc történetére.] És megálmodta, éjjel négy órakor mert a garázs mellett elment számtalanszor és mikor kiment ott csillogott és négy óra vót. Éccaka négy óra és kereste vagy két hónapig. Nem olyan érték vót, de azé’ mégiscsak, na [csak egy nyaklánc], és megtalálta... Meg így, ha én valakinek mondtam... én mondtam az egyik kollegámnak, az különben román *(lelassítva, kitérve erre, mitha ez most fontos lenne; vissza-utalva a románok már általa említett Szent Antal tiszteletére)*, és nem hitte el [hogy Szent Antal segíthet]. Őneki is most elveszett... *(meglassul, helyesbíti magát)*, a gyerekei beteg voltak és adtam neki egy Szent Antal könyvet, mert, mondom román [Szent Antal könyv] az többször van, de biztosan hogy az eltűnik [megvásárolják mindet], azt mindenki viszi. Mondom, „Te, nem akarod imádkozni?” *(Kérdő hangsúllyal, egyre jobban belemelegedve a történetbe.)* „Á,” azt mondja „nem hittem sose Istent”, ő nem is hiszi az Istent. És imádkozott vagy kettőt, és mondom neki... és mikor új év után bejött hozzám, aszongya te tud meg, hogy igazam vót, karácsonykor mentek el, neki is vót jogosítványa, buletin meg ilyesmi... tudod Jancsi *(a férjéhez)*, a Jónás Juli, és visszagyűtt és aszongy’, tudod, „én nem is hittem”, hogy meghálálta-e vagy nem [Szent Antalnak, nem tudom], mer’ a könyvem még mindig ott van, aszongya, hogy a kislány imádkozott belőle, de azóta se találkoztam vele, hogy kérjem vissza a könyvemmet. Valaki visszaadja, valaki csak ideadja a pénzt és nem akarja má’ visszaadni, mert igen csak úgy van, hogy más nem adják vissza, mer’ használják tovább. Vannak ilyen modernebbek is [~akik más ‘módszerrel’, más közvetítőkhöz fordulnak?].... [Mindenesetre] jó a házba, hogyha van [Szent Antal könyv].

J.H.: És arra nem emlékszik, hogy miután adományozta a képeket, akkor innen Irintáról kik adományoztak?... Említette, hogy utána tudja, hogy voltak, akik adtak képet.

A.E.: Nem, nem *(bizonytalankodva, valószínűleg félreértette)*... Ja, igen, vótak, de hogy mondjam, nem pont erre a célra. Vitt a testvérem barátinője is, hogy milyen céllal vitte nem tudom, de tudom, hogy ő is vitt még. Tavaly, valami képeket.

J.H.: Tavaly?

A.E.: Igen, tavaly vitte, vagy tavaly előtt? Valami Anikó. Igen, valami nagy képet. Nem kellett nekik otthon és akkor ők odaszánták... Völgyes Anikó, azt hiszem.⁵²

P.B.: Hol lakik? Megkérdezhetnénk esetleg a testvérét?

A.E.: Nem tudom pontosan, hogy hol lakik. De itt valahol a cigányok közt, Völgyes Anikó, meghalt az édesapja. De a testvérem lányával barátnők. Megkérdezhetem, hogyha gondoljátok, telefonon.

[Megszakad a felvétel, valószínűleg telefonálás miatt.]

A.E.: ... azoknak meg sikerült a vizsgájuk? Olyan is, azt hiszem a másik oldalon, meg olyasmit, aki na, sikerült egy vizsgája, vagy mit tudom én miért tartotta azt a Szent Antalt és akkor aztán hálából [képet vitt].⁵³ Meg

⁵¹ emeletes házak a romániai magyar szóhasználatban

⁵² A képjárandékozával készült interjú megtalálható a szegedi néprajzi tanszék Máriaradnai-archívumában.

⁵³ Valószínűleg azért áll meg épp ezen a ponton, mert ez van a votívképekre írva. Szinte felrömlök előtte a radnai folyosón lévő képek felirata.

ahogy viszik, sokan, lássátok, a Szent Antal mellett vannak azok a... [márványtáblák], nekem is, az ő (a *férjére mutat*) nagynénjének vót ottan téve, direkt ilyen... nem tudom mire segítette meg (Szent Antal és márványtáblát ajándékoztak).⁵⁴ Akkor még hallottam, hogy vót egy öreg bácsi, aki nálunk rakta a terrakottát⁵⁵...

A.J.: (*Közbeszólva a sokkal közvetlenebb élmény miatt:*) ... keresztanyámnak is volt, amikor kirabolták.

A.E.: Igen, sokan...

P.I.: Hol lakik a keresztanya?

A.J.: Meghalt.

P.I.: És honnan, hol rabolták ki?

A.E. és A.J.: Innen. Innen, Irántúrul.

P.I.: Hogy hívták őket?

A.J.: Jaczkó [talán Laczkó?] Rozália.

P.I.: Melyik évbe vihette ő azt körülbelül?

A.J.: Negyven éve biztos. Kirabolták, és megtalálták az egész ruhát, pénzt, mindent.

A.E.: Én nem tudom (miért, azt) tudom, hogy a nénye vitt, valamiért vitt. Azt hiszem őt operálták vesével, és ő ide tette Irántára [a márványtáblát és nem Máriaradnára].⁵⁶

A.J.: (*Közbevetve, újabb 'közeli' történetet felidézve:*) ... meg Radnán, Lippán⁵⁷, mikor hoztuk a kistraktort keresztapámmal. Ez lehet most egy olyan negyvenkét-negyvenhárom (*kimérten, gondolkodva, lassan, láthatóan most nála marad a szó jó beszélő felesége mellett*) éve, kisgyerek voltam, én hajtottam Lippáról haza a traktort, ott vett egy traktort [keresztapám]. (*Felgyorsít, hogy megőrizze a figyelmet, jelezve közelít a lényeghez, melyhez a traktor vétel csak kontextust szolgáltat, bár az ő életében és munkája miatt is fontos és emlékezetes a háttértörténet is.*) És Aradon, az állomásba kivágták a zsebét és elvitték az egész pénzt. És ezért elvitte [Radnára a képet?] és megtalálta a minden pénzt.⁵⁸

P.I.: És őt hogy hívták?

A.J.: Jaczkó János. Egy unokája van, az egy tanító is és ügyvéd is. Magyarországon van, Makón.

P.I.: És ezeket a képeket látták ott Radnán?

A.E.: Nem, a nagynéninek a képe itt van, a mi templomunkba van, Szent Antal mellett. Egy márvány lapra van téve, és akkor rá van írva: „Szent Antal imájára tenger enged, bilincs törlik.”⁵⁹ De azt hiszem ő azért tette, mert őt a veséjével operálták, és akkor, hogy sikerült neki a veseműtét... Mindenkinek valamié, hogy megsegítette valamié... biztosan... van aki elárulja, van aki nem árulja el (*közömbös hangon*). Én szerintem el kell árulni, hogy még segítsen másnak is, mert úgy írja benne (~ valamilyen Szent Antal kultuszát népszerűsítő könyvben), hogy el kell mondani.

P.I.: Említette, hogy mondja a többieknek, hogy Szent Antalhoz imádkozzanak. És vajon ezt is szokta mondani, hogy képet Radnára vigyenek, hogyha valami baj van?

A.E.: (*Belefeledkezve a kérdés első felébe:*) ... de mondom nekik, hogy utána legyenek is hálások és ne feledkezzenek el, hogy megsegítette és akkor már nem is érdekelt tovább. Mert én mondtam ennek a ...-nak [érthetetlen szövegrész], de azt mondja, „mit adjak”, „hát amit rászánsz. Vagy odaadod egy szegénynek, vagy beteszed a perselybe, az mindegy, hogy kinek adod, de valakinek add, adományozd.” mert akkor másképp nem értékes, vagy hogy mondjam, akkor már nincs értelme, hogy minek adtad, nem? Valahogy vissza kell téríteni, mer' tulajdonképpen

⁵⁴ A helybeli templomban is márványtáblák veszik körbe Szent Antal szobrát (3. kép). A fogadalmi képekkel zsúfolt radnai kolostor közelében nem véletlenül von párhuzamot ezen kis, helyi votív gyűjteményekkel interjúalanyunk.

⁵⁵ csempézett

⁵⁶ Sajátos módon szinte összevethetőnek veszik e felajánlásokat, hasonlatosságot látnak a radnai galériába adományozott képek és a saját templomban elhelyezett márványtáblák között.

⁵⁷ Először Radnára asszociál, hisz arról, annak kapcsán folyik a beszélgetés, bár nyilván Lipppa városáról van szó, melyhez Radnát hozzászátolták.

⁵⁸ Sorban mesélik a történeteket, jelezve, hogy sokan hisznek ebben a hatásos formájában az elveszett, lopott dolgok előkerülésének.

⁵⁹ A szövegből is világos, hogy egy márványtábláról és nem képről van szó, mely valóban a helyi templom márványtáblái között található. A rövid imádság talán nemcsak a rokon ajándékozó kapcsán maradt meg, hanem az eltérő felirat is emlékeztetéssé tette a sematikus szövegű márványtáblák között.

a szegények kenyere, nem?⁶⁰ Csak, azt úgy is lehet, hogy nem muszáj, hogy a perselybe betegyed, hanem csinálsz valami jótéteményt valakivel, például jön veled szembe valaki és azt mondja, nekem nincs kenyerm, habár aztán lehet, hogy itálra kő'ti pont azt a pénzt, de akkor is mink odaadtuk, na menj és vegyé' magadnak kenyeret vagy valamit. Én szoktam így, sőt még gyerekekkel szoktam így. Én nem cigarettázok, és ráógumizok és szoktam a gyerekeknek mindig ráógumit és mindig eszükbe betartsák, hogy „a néni mindig ad nekünk ráógumit” (*nevetve idézi*). Akkor úgy gondolom, hogy hát jól van.

P.I.: És akkor így köszöni meg, amit maga kapott egyszer?

A.E.: Igen. Meg vize' szoktam mindig öket kínálni. Mikor ott benn vagyok a műhelybe⁶¹, mindig van ásványvizem és főleg, amikor a postás jött, vagy valaki jött hozzám, „gyere igyál egy kis ásványvizet”. Arra számom, jó az a szomjazó embernek vizet adni, nem? Az is egy jó tett, én szerintem. Valamivel, mit tudom én, ha valaki megkér valamire. Mer' sokszor nem is pénz, de a jó szó többet ér. Nem? Mer' mikor el van valaki keseredve, akkor mondod neki, „hát ne keseredj el, hát majd lesz valahogy, imádkozzál csak, bízzál vagy ebbe, vagy abba”. Mikor kimennek, „tényleg, hát hogy lelket öntöttél belém, de milyen jó hogy van ilyen beszédes... beszélő tehetséged, hogy ennyit beszélsz” és akkor, mondják, hogy hát „én nem tudom, mikor ide jövök hozzád, akkor nem tudom, itt olyan nyugalom van, olyan jó nálad”, mit tudom én, majd meglássátok, ha bejöttek holnap, hogy... na, szeretem nagyon én is, olyan otthonos, kis lakályos.

[A beszélgetés itt másfelé kanyarodik.]

Irodalom

BARNA Gábor

1999 Radnai történetek. Képek, történetek, emberek. Tiszatáj 53/8. 45-49.

BARNA, Gábor - LÖNNQVIST, Bo

2000 The Lost Future - die expatrierte Kultur. Schweizerische Archiv für Volkskunde 96/2. 121-143.

ECO, Umberto

1998/1999 Szövegek túl-interpretálása. Szép Literaturai Ajándék VI/1-2. 1-14.

GEERTZ, Clifford

2001 Sűrű leírás. Út a kultúra értelmező elméletéhez. In: Geertz, C.: Az értelmezés hatalma. Bp., Osiris, 194-226.

CLIFFORD, James

1999 Részleges igazságok. Helikon LXV. 494-513.

HANNONEN, Pasi - LÖNNQVIST, Bo - BARNA, Gábor (ed.)

2001 Ethnic Minorities and Power. Helsinki, Fonda

HETÉNY János

2000 Nagyboldogasszony virrasztása - Die Nachtwache der Jungfrau Maria. Szeged, Néprajzi Tanszék, Devotio Hungarorum 7.

⁶⁰ Az 1890-ben részben Remete Szent Antal kenyérkultuszából kisarjadó, de már a ferences szenthez kötődő 'szegények kenyere' a touloni Bouffier Lujzához köthető. Az nyilvánvalóan véletlen, ám itt megemlítendő egybeesés, hogy a kezdődő kultusz központja a francia asszony *rófösüzlete* (!) volt: szorult helyzetben Szent Antalhoz fohászkodott, majd kérése meghallgatása után üzlete raktárában a szent szobrát állította fel. Az ájtatoskodók által itt hagyott alamizsnát szegények táplálására fordította. A jótékony kezdeményezés gyorsan elterjedt és mára világszerte ismert. Bálint 1977. I/438. Természetesen a helybeli templom Szent Antal szobra alatt is persely van „szegények kenyere” felirattal. Nyilván erre asszociál interjúalanyunk, hiszen itt „osztja meg” Szent Antallal a jóslással keresett pénzt.

⁶¹ A falu központjában található varróműhelyéről van szó.

JAKSA Helga

1999 Mit mond a kártya? Belvedere Meridionale XI/1-2. 119-124.

JAKSA, Helga - PUSZTAI, Bertalan

2001 Discourses from the Banat: Lives, Remembrance, Communication. In: P. Hannonen - B. Lönnqvist - G. Barna (ed.): Ethnic Minorities and Power. Helsinki, Fonda, 186-195.

PUSZTAI Bertalan

2001/a Bánsági diskurzusok. Sorsok, emlékezet, kommunikáció. Kalligram 2001/1-2. 100-106.

PUSZTAI Bertalan (szerk.)

2001/b Az értelmezés labirintusában. Bölcső, VI/4., 14-23

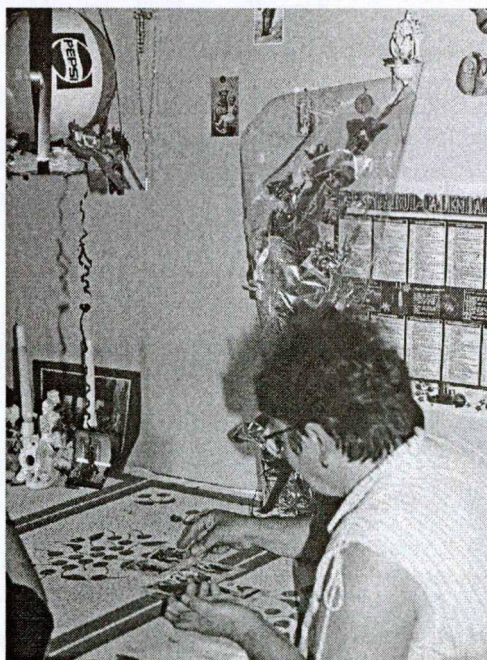
SEGESVÁRY Victor

1996 Korszakváltás a társadalomtudományok gondolkodásában és filozófiájában. Valóság, 1996/10., 1-13.

Bertalan Pusztai

**Harmonising interpretations
Thick description under Saint Anthony's image**

In this paper the author presents an interview recorded in the frame of the Banat research project of the Department of Ethnology, University of Szeged. In the first phase of the years long project we inventorised the more than 1500 votive pictures donated to the pilgrimage place of Mariaradna. Later we tried to reveal the motivation of the donators through interviews. The interview presented here is the story of an ethnic Hungarian woman escaped to the help of the Virgin of Radna from the misdiagnose of her doctor in the 1970s. The most important aim with the thick description presented here is to point out the peculiarities of ethnographic cognition, the dynamic nature of human communication and to present the steps of mutual interpretations ending in a successful interview and in personal friendship in best cases of ethnographic fieldwork.

1. kép A szemi-szakrális környezet: jövődők
szülőhelye és otthonos munkahely egyszerre -
interjúalanyunk műhelye

3. kép Szent Antal szobra márványtábláktól
övezve a helyi templomban

2. kép Interjúalanyunk férjével és egészségesen született, sasszemű fiával Szent Antal képe alatt